

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՀԱՂԺՈՂԱՊԱՏ

ԲՈՒՅՍԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅԱՆ
ՁԵՐԵՎԱՆ

С. С. Р. А.

НАРКОМЗЕМ

Станция Защиты Растений
ЭРИВАНЬ

6

Լ. ԲԵԿԶՈՎՍԵՓՅԱՆ

Ն Յ Ո Ւ Թ Ե Ր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՄԲԱԿԻ ԴԱՇՏԵՐԻ ՖԱՈՒՆԱՅԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Л. БЕКОСИПОВ

МАТЕРИАЛЫ

к познанию фауны хлопковых полей

Армении

632.7

F-45

Изд. Наркомзема

1980

04.03.2013

18092

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՀԱՂԺՈՂԿՈՄԵՍ

ԲՈՒՅՄԵՐԻ ԳԱՇՏԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

С. С. Р. А.

НАРКОМЗЕМ

Станция Защиты Растений

ЭРИБАНЬ

632.7
P-45

Լ. ԲԵԿԶՈՎՍԵՓՅԱՆ

Ն Յ Ո Ւ Թ Ե Ր

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՄԲԱԿԻ ԴԱՇՏԵՐԻ ՖԱՈՒՆԱՅԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

==

Л. БЕКОСИПОВ

МАТЕРИАЛЫ

к познанию фауны хлопковых полей
Армении

==

12756.57

Изд. Наркомзема
1930

ՆՅՈՒԹԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՄԲԱԿԻ ԴԱՇՏԵՐԻ ՓԱՌԻՆԱՆ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի բամբակի դաշտերի ֆաունայի այս ցանկն այն համալրածուների մշակման արդյունքն է, վոր կատարել են բամբակի վնասատուների դեմ պայքարող հրահանգիչները 1927-ից մինչև 1929 թիվը և մասամբ 1930 թվին:

Բամբակի բերքատվության բարձրացման գործունեների թվում պակաս կարևոր դեր չի խաղում վնասատուների դեմ պայքարը մղելը: Մինչև վերջին ժամանակներս մենք Հայաստանի բամբակի դաշտերի ֆաունայի կազմի վերաբերմամբ հաշվառում չունինք: Նույն պետք է ասել նաև ամբողջ Անդրկովկասի բամբակի դաշտերի վերաբերմամբ: Առանց այդ հաշվառման և ֆաունայի տեսակային կազմի ու քանակի, վարակման աստիճանի և բունած տարածություն մասին տեղեկություն ունենալու գծվար և բամբակի վնասատուների դեմ պայքարելու աշխատանքային փորձե ծրագիր կազմել: Միայն վերջին տարիներին հետազոտությունները, վոր կատարվում էին պայքարի ձեռնարկումներին զուգընթաց, հնարավորություն տվին կազմելու Հայաստանի բամբակի դաշտերի ֆաունայի այս ցուցակը:

Բերված ցուցակում բամբակենու գլխավոր վնասատուներն են հանդիսանում՝ *Epitetranychus* sp., *Euxoa* (*Agrotis*) *segetum* Schiff. (այլ և ագրոտիսների այլ տեսակները), *Laphygma* (*Caradrina*) *exigua* Hb. և *Aphis gossypii* Glow.

1. *Acerida turrita* L.

Բամբակենուն չի վնասում:

2. *Aceridella robusta* Uvar.

Բամբակենուն չի վնասում:

3. *Aiolopus thalassinus* (Fabr.)

Բամբակենուն չի վնասում:

4. *Pyrgodera armata* (Fisch-Waldh)

Բամբակենուն չի վնասում:

5. *Locusta migratoria* L.

Բամբակենուն չի վնասում:

Հայպոլիգրաֆ

Գրառեպ. 5899 (բ)

Պատ. 515 Տիրաժ 500 որ.

6. *Oedaleus decorus* (Germ.)

Բամբակենուն չի վնասում

7. *Acrotylus insubriens* (Scop.)

Բամբակենուն չի վնասում:

8. *Tmethis festivus* Sauss.

Բամբակենուն չի վնասում:

9. *Dericorys tibialis* (Pall.)

Համաձայն Մ. Մակարյանի հաղորդման 1929 թվին Խորվիրապ հին վանքի ավերակների մոտի բամբակի ցանքերում հանդիպել է բավական քանակությամբ: Բամբակենու վրա անցնում են աղաբույսերից:

10. *Schistocerca gregaria* (Forsk.)

1930 թվին նկատվել է թռչնը Պարսկաստանից դեպի Նախկրպի և Հայաստան փոքրիկ խմբակներով, իսկ հաճախ առանձին-առանձին տարածվել էլին բամբակացան բոլոր շրջանները, չպատճառելով սակայն բամբակենուն վնաս մի վնաս:

11. *Calliptamus italicus* L.

Սովորաբար առանձին սրինակներ են պատահում: Վնասում են բամբակենուն: 1930 թվին մասսայորեն լերացին 30 հեկտարի վրա, Դավալուի շրջանում:

12. *Thisoecetrinus pterostichus* (Fisch.-Waldh.)

Հաճախ է պատահում, վնաս մեծ թվով: Ենթում է բամբակենու վրա:

13. *Euprepocnemis plorans* (Charp.)

Բամբակենուն քիչ է վնասում

14. *Oecanthus pellucens* Scop.

Բամբակենուն վնասում է, տեսակը գլխավորապես կապված է մոլախտաբեր հետ, վարունցից ավելի շատ վնասում է *Chenopodium* sp., *Goebelia alopecuroides* Bge. և *Peganum Harmala* L. բույսերին:

15. *Gryllus desertus* Pall.

Կրծում է սերմնաբլթակները:

16. *Gryllotalpa gryllotalpa* L.

Վնասը աննշան է:

17. *Thrips* sp.

Բամբակին վնասում է առաջին տերևները լերկալու ժամանակաշրջանում:

18. *Scolothrips sexmaculatus* Perg.

Հազվադեպ է, վնասնշանակում է տիզերին:

19. *Cicadatra hyalina* F.

20. *Cicadatra (allageos) glycyrrhizae* Kolen.

Ցիկադների լերկու տեսակն էլ վնասում են բամբակենուն, բայց հազվադեպ: Ավելի էլին վնասում *Chenopodium glaucum* L. (?), *Chenopodium album* L., *Allagi camelornm* Fisch. և *Goebelia alopecuroides* Bge. բույսերին:

21. *Chlorita bipunctata* Osh.

Բամբակենու տերևները ծծելուց տերևների լեզերքին սպիտակ բծեր են առաջ գալիս, վոր լերքին իրար են խառնվում: Զգալի վնաս չի հասնում:

22. *Aphis gossypii* Glow.

Վնասում է բամբակենու ծիլերին, հետագայում թփերը բոլորովին աղատ են լինում նրանցից: Ուշ աշնանը լվիճը պատահում է գլխավորապես *Hyoscyamus niger* L. բույսի վրա:

23. *Thaenacoccus turanicus* Kiritsh.

Բամբակենու արմատի վնասատու: Վորպես բամբակենու վնասատու ԽՍՀՄ ֆաունայում առաջին անգամն է նշվում: 1928 թվին վնասում էր բամբակենու ծիլերը մի քանի գյուղերում, Դուրդուղուլու շրջանում:

24. *Adelphocoris lineolatus* Goeze.

Չի վնասում: Նշված է առվույտի համար:

25. *Triphleps* sp.

Պատահում է հաճախ, վնասնշանակում է տիզերին:

26. *Coccinella 7-punctata*.

27. *Seymus sp.*

Յերկու տեսակների թրթուռներն, ինչպես և հասուն միջատները չեն
առնգում վոչնչացնում են տիղերին և բամբակենու լվիճին:

28. *Phacephorus argyrostomus* Gyll.

(Վարդեց պրոֆ. Ֆ. Ս. ՉԱՅՅԵՎԸ *)

Այս ընտանիքի բզեզները, վորպես Անդրկովկասի բամբակի վնասա-
տուներ, մատնանշված են Չ. Ս. Ռոդիոնովի կողմից: Բերված տեսակը
առաջին անգամն և նշվում: Վնասում և ծիլերի ցողուններին, այլև կրծում
և սերմնաբլթակներն ու առաջին տերևները (նկ. 1):

1930 թվին վնասեց 15 հեկտար տարածություն բամբակի արտերին
Ղուբուլուլու շրջանում:

29. *Euxoa (Agrotis) segetum* Schiff.

Ծիլերի լուրջ վնասատու և հանդիսանում Հայաստանի բամբակագոր-
ծական մի քանի շրջաններում: Կրծելով վնասված և պատճառում, իսկ
ավելի հաճախ կրծում ու կտրում և ցողունի ստորջերկրյա և վերջերկրյա
մասերը, այլև կրծում և տերևները: Բացի նշվածից այլ տեսակներ ել են
պատահում:

30. *Laphygma (Caradrina) exigua* Hb.

Մասնաշաղկանորեն չերևալու տարիներում բամբակենու իսկական պա-
տուհասն և հանդիսանում: Վերջին տարիների դիտողությունները թույլ են
տալիս 1926 և 1929 թվերը նշել վորպես կարագրինայի առավելագույն տա-
րածման տարիներ: Սովորաբար նկատվում և անվույտի վրա: Ուժեղ վնա-
սում և բացի բամբակենուց կարտոֆիլին, սոխին և ճակնդեղին:

31. *Chloridea (Heliothis) obsoleta* Hb.

Թեպետ և վտանգավոր վնասատու և համարվում Անդրկովկասում
(Ադրբեջանում և մասամբ Վրաստանում), սակայն Հայաստանում բամբակենու
վրա նա շատ հազվադեպ և: Այստեղ այս տեսակը նկատված և գլխավորա-
պես *Cicer arietinum* L. բույսի վրա:

32. *Heliothis peltigera* Schiff.

Հազվադեպ և, բամբակենուն չի վնասում:

33. *Plusia sp.*

Թրթուռները չերբմն մոլախոտերից անցնում են բամբակենու վրա և
վնասում տերևները:

*) Ոգտվելով դեպքից խորին շնորհակալություն և հայտնում իմ
ուսուցիչ պրոֆ. Ֆ. Ս. Չայցեվին աշխատանքի ընդհանուր ղեկավարության,
այլև շատ ոգտակար խորհուրդներն ու ցուցմունքներն համար:

34. *Ocnogyna loewii* var. *armena* Chr.

Վորպես կուլտուրական բույսերի վնասատու առաջին անգամ և հիշա-
տակվում: *) Թրթուռները վնասում են բամբակենու ծիլերին, ուտելով
սերմնաբլթակները և առաջին տերևիկները (նկ. 2): Վնասը նշված և նաև
խաղողի, ճակնդեղի և պտղատու այգիների ու անտառային տնկարանների
մատղաշ ծառերի վերաբերմամբ: Վորձերը թևավոր են, իսկ եզերի թևերը
խիստ նվազած (նկ. 3):

35. *Platyedra vilella* Zell.

Հազվադեպ և, վնասում և բամբակենուն

36. *Habrobracon Simonovi* Kok.

Հաբրոբրակոնը Հայաստանի պայմաններում կարագրինայի ամենալուրջ
պարազիտն և հանդիսանում: Մակարովում և նաև բամբակի թրթուռի
վրա:

37. *Chrysopa sp.*38. *Aphidius sp.*39. *Syrphus sp.*

Վերոհիշյալ չերեք միջատների թրթուռները հանդիսանում են լվիճների
գիշաթիչներ: Լվիճների արագ զարգացմանը հաջորդում և այդ տեսակների
թրթուռների բավական արագ բազմացումը, վորով լվիճների գործունեու-
թյունը ի դերև և չեխում:

40. *Epitetranychus sp.*

Վոստայնավոր կամ բամբակենու տիղը (չոռ) բամբակենու առավել
վտանգավոր և ուժեղ տարածված վնասատուն և, վորը նշված են Հայաս-
տանում 64 տեսակ մոլախոտերի և կուլտուրական բույսերի վրա: Հատկա-
պես նախապատվություն և տալիս *Convolvulus sagittaeifolius* Fisch., *Calys-
tegia sepium* R. Br., *Mentha silvestris* L., *Malva neglecta* Wallr., և *Hibiscus
Trionum* L. իսկ կուլտուրական բույսերից ամենից շատ սիրում և բամբակը,
լոբին և սեխը:

*) Այս վնասատուն, ըստ մեր չնդագրակված նյութերի, Մ. Մ. Սիլագովը ցույց
և տալիս իր բամբակենու վնասատուները գրքում:
Հրատ. Անդրբայրակոմի 1930 թ. Փեֆլիս:

Материалы к познанию фауны хлопковых полей Армении.

Настоящий список фауны хлопковых полей Армении является результатом обработки сборов, произведенных инструкторами по борьбе с вредителями хлопчатника с 1927 по 1929 годы и отчасти сборов 1930 года.

В числе факторов, ведущих к повышению урожайности хлопка, немаловажную роль играет борьба с вредителями хлопчатника. Однако до последнего времени мы не имеем учета фаунистического состава хлопковых полей Армении, да и вообще Закавказья. Без учета же, знания количества и видового состава, степени и площади заражения, ареалов распространения трудно строить рабочую программу по борьбе. И только обследования последних лет, проводимые наряду с защитными мероприятиями, дали возможность составить настоящий список фауны хлопчатника в Армении. Из приводимого списка основными вредителями хлопчатника являются: *Epitetranychus* sp., *Euxoa* (*Agrotis*) *segetum* Schiff. (а также другие виды совок), *Laphygma* (*Caradrina*) *exigua* Hb. и *Aphis gossypii* Glow.

1. *Acrida turrita* L.

Хлопчатнику не вредит.

2. *Acridella robusta* Uvar.

Хлопчатнику не вредит.

3. *Aiolopus thalassinus* (Fabr.)

Хлопчатнику не вредит.

4. *Pyrgodera armata* (Fisch.-Waldh.)

Хлопчатнику не вредит.

5. *Locusta migratoria* L.

Хлопчатнику не вредит.

6. *Oedaleus decorus* (Cerm.)

Хлопчатнику не вредит.

7. *Acrotylus insubricus* (Scop.)

Хлопчатнику не вредит.

8. *Tmethis festivus* Sauss.

Хлопчатнику не вредит.

9. *Dericorys tibialis* (Pall.)

По сообщению М. Я. Макарына, встречался в 1929 году в значительном количестве в посевах хлопчатника близ развалин древнего монастыря Хорвираб. На хлопчатник переходит с солончаков.

10. *Schistocerca gregaria* (Forsk.)

В 1930 году наблюдался залет шистоцерки из Персии в Нахкрай и Армению. Небольшими стаями, а чаще отдельными экземплярами, были разбросаны по всем хлопковым районам, не причинив, однако, хлопчатнику никакого вреда.

11. *Calliptamus italicus* L.

Обыкновенно единичные экземпляры повреждают хлопчатник. В 1930 году массовое появление наблюдалось в Давалинском районе на площади в 30 га.

12. *Thisoecetrinus pterostichus* (Fisch.-Waldh.)

Встречается часто, в небольших количествах, питается на хлопчатнике.

13. *Euprepocnemis plorans* (Charp.)

Слабо повреждает хлопчатник.

14. *Oecanthus pellucens* Scop.

Повреждает хлопчатник, вид связан главным образом с сорными растениями, из которых больше всего повреждает *Chenopodium* sp., *Goebelia alopecuroides* Bge. и *Peganum Harmala* L.

15. *Gryllus desertus* Pall.

Обгрызает семядоли.

16. *Gryllotalpa gryllotalpa* L.

Вредит не значительно.

17. *Thrips* sp.

Наносят повреждения хлопчатнику в период появления первых листьев.

18. *Scolothrips sexmaculatus* Perg.

Встречается редко, уничтожает клещика.

19. *Cicadatra hyalina* F.20. *Cicadatra (alhageos) glycyrrhizae* Kolen.

Оба вида цикад повреждают хлопчатник, но редко. Чаще встречаются повреждения на *Chenopodium glaucum* L (?), *Chenopodium album* L., *Alhagi camelorum* Fisch. и *Goebelia alopecuroides* Bge.

21. *Chlorita bipunctata* Osh.

О сосании на листьях хлопчатника по краям появляются белые пятнышки, иногда сливающиеся между собою. Заметного вреда не причиняют.

22. *Aphis gossypii* Glow.

Повреждает всходы хлопчатника, в дальнейшем кусты совершенно освобождаются от них. Поздней осенью тля встречается главным образом на *Hyoscyamnus niger* L.

23. *Phaenacoccus turanicus* Kiritsh.

Хлопковый корневой червец, как вредитель хлопчатника в фауне СССР отмечается впервые. Повредила в 1928 году всходы хлопчатника в нескольких селах Курдукулинского района.

24. *Adelphocoris lineolatus* Goeze.

Не вредит, отмечен для люцерны.

25. *Triphleps* sp.

Встречается часто, уничтожает клещика.

26. *Coccinella 7-punctata*.27. *Scymnus* sp.

Личинки, а также имаго обоих видов энергично уничтожают клещика и хлопковую тлю.

28. *Phacephorus argyrostomus* Gyll.

(определил проф. Ф. А. ЗАЙЦЕВ*)

Долгоносики, как вредители хлопчатника Закавказья указываются З. С. Родионовым. **) Приводимый вид отмечается впервые. Повреждает стебель всходов, а также обгрызает семядоли и первые листья. (рис. 1) В 1930 году повредил хлопчатник на площади в 15 га в Курдуклинском районе.

29. *Euxoa (Agrotis) segetum* Schiff.

Является серьезным вредителем всходов, в некоторых хлопковых районах Армении. Подгрызает, а чаще перегрызает подземные и надземные части стебля, а также выгрызает листья. Кроме приводимого, встречаются также и другие виды.

30. *Laphygma (Caradrina) exigua* Hb.

В годы массового появления является настоящим бичом хлопчатника. Наблюдения последних лет позволяют отметить 1926 и 1929 годы, как годы максимального развития карадрины. Обычно отмечается на люцерне. Сильно повреждает, кроме хлопчатника, картофель, лук и свекловичу.

31. *Chloridea (Heliothis) obsoleta* Hb.

Хотя и считается опасным вредителем в Закавказье, (Азербайджан и отчасти Грузия) однако в Армении на хлопчатнике она встречается очень редко. Вид связан здесь главным образом с *Cicer arietinum* L.

32. *Heliothis peltigera* Schiff.

Встречается редко, хлопчатнику не вредит.

33. *Plusia* sp.

Гусеницы пяденицы иногда переходят с сорной растительности и повреждают листья хлопчатника.

*) Пользуясь случаем приношу своего глубокую благодарность учителю моему проф. Ф. А. ЗАЙЦЕВУ за руководство работой, а также за весьма ценные советы и указания.

**) З. С. Родионов. Материалы по вредителям хлопчатника. ч. 2-ая. Жуки, тли и мухи. Изд. журнала «Защита Растений от вредителей» Ленинград. 1927 год.

34. *Oenogyna lewii* var. *armena* Chr.

Как вредитель культурных растений отмечается впервые *). Гусеница повреждает всходы хлопчатника, обедая семядоли и первые листочки (рис 2). Вред отмечен также на винограде, свекловице и на молодых деревьях в плодовых и лесных питомниках.

Самцы крылаты крылья, же самок сильно редуцированы. (рис. 3)

35. *Platyedra vilella* Zell.

Встречается редко, повреждает хлопчатник.

36. *Habrobracon Simonovi* Kok.

Насежник Симонова в условиях Армении является наиболее серьезным паразитом карадрины.

Паразитирует также на хлопковой совке.

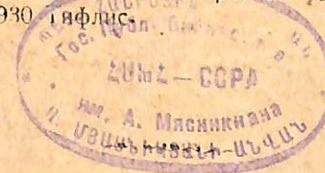
37. *Chrysopa* sp.38. *Aphidius* sp.39. *Syrphus* sp.

Личинки перечисленных трех насекомых являются хищниками тлей. Вслед за сильным развитием тлей следует довольно быстрое размножение названных видов, сводящих вредную деятельность тлей к нулю.

40. *Epitetranychus* sp.

Паутинный клещик (чор) наиболее опасный и сильно распространенный вредитель хлопчатника. Отмечен в Армении на 64 сорных и культурных растениях. Особенно предпочитает *Convolvulus sagittaeifolius* Fisch., *Calystegia sepium* R. Br., *Mentha silvestris* L., *Malva neglecta* Wallr. и *Hibiscus Trionum* L., а из культурных необходимо отметить хлопчатник, фасоль и дыню — как наиболее излюбленные.

*) *Oenogyna lewii* var. *armena* Chr. указывается М. М. Сиязовым по нашим неопубликованным материалам «Вредители хлопчатника» изд. Закхлопкома. 1930 г. Тифлис.

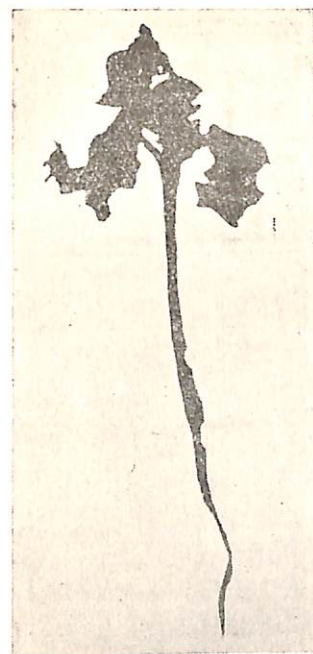

Рис. 1 Всход хлопчатника,
поврежденный долгоносиком.
(ориг. фот.)

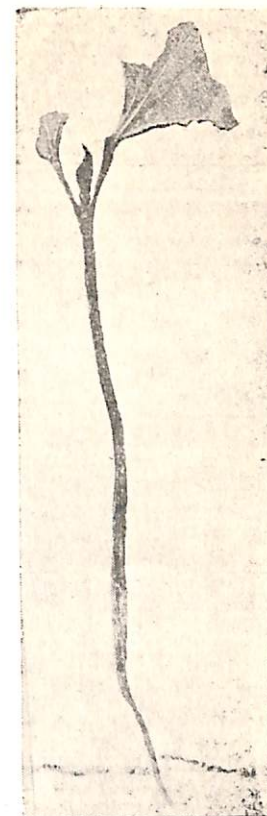

Рис. 2. Всход хлопчатника
поврежденный гусеницей
Osnogyna loewii
(ориг. фот.)

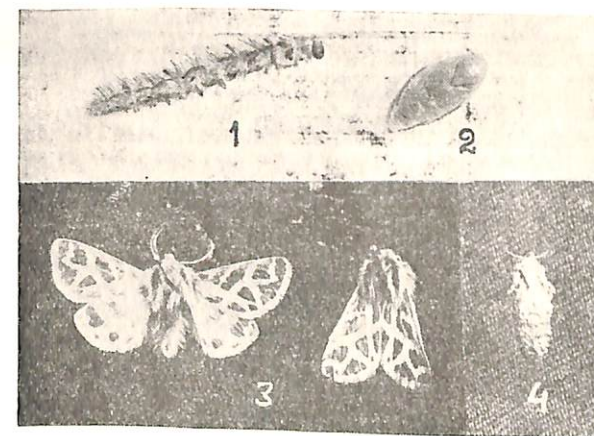

Рис. 3. *Osnogyna loewii* 1. гусеница, 2. куколка. 3.
самец с расправленными и со сложенными крыльями,
4. самка. В естествен. величину.
(ориг. фот.)

L. Bekosipov.

**Materials to the study of the fauna of the cotton
fields of Armenia.**

S U M M A R Y

The present list is prepared as a result of the study of insecticides which have been collected from the cotton fields of Armenia beginning from 1927 up to 1929 and including partly the collections of 1930. The lack of thorough knowledge of insecticides, the difficulty in knowing the regions where they mostly spread and in what number they are make for us very hard to plan out working programs of fight against them.

Our studies of insecticides, which we have undertaken during the campaign against them, made possible for us to prepare a list of 40 species, the following of which are the most dangerous: *Epitetranychus* sp. *Euxoa* (*Agrotis*) *segetum* Schiff. (also the other species), *Laphygma* (*Caradrina*) *exigua* Hb. and *Aphis gossypii* Glow.

12756-57

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0286252

18042

**Издания Станции Защиты Растений
НКЗ ССР Армении**

1. М. Я. МАКАРЯН. Филлоксера в Армении (разошлась,
 2. Д. Н. ТЕТЕРЕВНИКОВА-БАБАЯН И А. А. БАБАЯН.
Материалы к изучению микрофлоры Армении (печатается)
 3. Л. С. БЕКОСИПОВ. Материалы к познанию фауны
хлопковых полей Армении
 4. М. Я. МАКАРЯН и А. С. АВЕТЯН. Обзор
вредителей сельско-хозяйственных и лесных растений
ССР Армении (печатается совместно с Айггинкоопом)
-
- 1